

archaického období (srov. str. 125 nn.), byl eforát, neboť tento dozorčí orgán dokázal účinně čelit tendencím napodobovat zvyklosti běžné v hospodářsky pokročilejších oblastech i snahám mocných aristokratů o prosazení své vlády proti zájmům celého občanského kolektivu. Eforát sice trval i ve stoletích následujících, ale přesto došlo již ve IV. století př. n. l. ke zcizování klérů, tj. pozemkových údělů přidělených kdysi všem spartským občanům — problematice tzv. Epitadeova zákona, který to povoloval, je věnována jedna kapitola (str. 182—187) —, a sami efoři se nakonec stali překážkou při obnovování starých lykúrgovských řádů, a proto se s nimi musili v helénistické době králové-reformátoři střetnout.

Ale bylo lykúrgovské zřízení, jehož obnovu Ágis IV. a po něm Kleomenés III. ve třetí čtvrtině III. století př. n. l. prosazovali, vskutku pokrokové? Tehdejší rušení dlužních úpisů, vyvlastňování největších boháčů i jiné tehdejší hospodářské a sociální přeměny ve Spartě nepochybně oživily demokratické hnutí na celém Peloponnésu (srov. str. 245), ale na druhé straně sledovala takováto opatření, jak je prováděl zejména Kleomenés III., jen vojenský a finanční cíl a nelze z nich tudíž vyvozovat, že měla vést i k emancipaci heilótů (srov. str. 252). Ostatně z tohoto širšího hlediska není bez problémů ani Nabidova sociální politika, třebaže se v dobytých oblastech od postupu Kleomenova podstatně lišila (srov. str. 278).

To, co jsem zde uvedl, jsou jen některé z mnoha otázek, které Oliva ve své knize podrobně rozvádí a částečně i nově řeší. Mnohé z nich vyplývají totiž z té skutečnosti, že dochované prameny dovolují historikům dospět k závěrům jen pravděpodobným, a takové závěry vždy pochopitelně obsahují moment subjektivity. Oliva však nikdy nepouští ze zřetele ani to, co lze pokládat za dílčí fakta, ani širší souvislosti toho všeho, co může sloužit jako opora, a proto mu můžeme dát za pravdu prakticky všude, kde se přiklání k nějaké dříve již vyslovené teorii, ba můžeme dokonce bez nadsázky říci, že se v jeho výkladu stává každá taková teorie, vycházející vítězně z konfrontace s teoriemi jinými, Olivou kritizovanými i odmítanými, pro čtenáře i další badatele ještě více přesvědčivou.

Josef Češka

Włodzimierz Pajkowski, Starožitny Epir i jeho mieskańcy; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; Prace wydziału filozoficzno-historycznego, Seria Historia NR 35; Poznań 1970. Stran 130 + 4 mapy + německé resumé.

V oboru antické balkanistiky objevilo se v poslední době několik významnějších publikací, jež se zabývají problematikou kmenového osídlení na Balkáně, popřípadě etnogenezi. V popředí je v současnosti např. thráckologie a dále výzkum v oblastech pomezích, kde se střetávaly, vzájemně na sebe působily, ba mnohdy splyvaly veliké etnické skupiny — v Illyrii, Makedonii nebo v oblasti starověkého Epeiru. Do této oblasti bádání je možno zařadit i knihu pracovníka filosofické fakulty Poznaňské university, klasického filologa a archeologa Wł. Pajakowského. Publikace není jeho prvotinou na úseku dané problematiky, protože již před časem vydal řadu dílčích studií a článků, zaměřených buď na otázky jednoho illyrského nebo epeirského kmene, či celých skupin. Neomezuje se také jen úzce na otázky etnogeneze a osídlení jihozápadního úseku Balkánského poloostrova, nýbrž v posledních několika letech působí jako jeden z vedoucích při archeologických výzkumech západního sektoru římského dolnodunajského tábora Novae (dn. Stádken nedaleko Svištova v Bulharsku), v jehož areálu pracuje již po deset let společná expedice polsko-bulharská.

Jádrem Pajakowského knihy jsou dvě obsáhlé kapitoly, z nichž první (Rozdział I, str. 21—93) vymezuje teritoria kmenů v Epeiru a v přilehlých oblastech (Illyrii, Makedonii, krajích řeckých), kapitola druhá (Rozdział II) je věnována otázkám jejich etnogeneze, s pokusem postihnout, resp. odlišit v řadách ztopial např. původ pelagický, karský, obecně anatolský apod.

Pajakowského zásluha tkví především v novém komplexním zpracování tématu s vyčerpáním všech dnes dostupných pramenných možností a zvládnutím odborné produkce, s jejímiž dosavadními závěry se v mnohém rozchází. Stav pramenů není příznivý. Jejich jádrem jsou výpovědi různých antických autorů od Hekataia, Hérodota a Thukydidy, přes zprávy zeměpisců a spisovatelů římských, až po prameny byzantské. Leží mezi jejich vznikem nejen obrovské časové údobí, odlišnost se však projevuje i v rozdílné míře informovanosti o politických a etnických poměrech v jihozápadním úseku Balkánského poloostrova. Východiskem všech úvah a hlavní oporou k lokalizaci sídel epeirských a okolních kmenů je Pajakowskému Strabónova zpráva (VII, 7, 4); souvisí s výkladem o důležité komunikaci mezi Římem a Byzantiem — Via Egnatia, při němž vymezuje území epeirských kmenů zcela výrazně tak, že žijí v kraji od Via Egnatia na severu až po pobřeží Ambrakijského zálivu na jihu. Důležitým doplňkem Strabóna jsou pak fragmenty Pseudo-Skylakova Periplusu, jež nebyly dosud zcela využity jako bezprostřední zeměpisné historický dokument, nebo naopak byl jejich obsah vykládán často nesprávně vlivem ně-

kterých, dle názoru Pajakowského, chybných emendací. Sám se pokusil o samostatný výklad úseků Periplu a snažil se je maximálně kombinovat se zprávami u jiných spisovatelů. Pokud bylo lze, využil i pramenů epigrafických, eventuelně výsledků nahodilejších archeologických výzkumů, jež byly po druhé světové válce prováděny např. v Albánii.

Začteme-li se poněkud do textu knihy, zjistíme, že se střídají pasáže psané stroze, věcně až suše s partijemi velmi živými. Ty vyplývají z dobrých autorových autoptických znalostí balkánské krajiny: zná Moesii, Thrákiu a Makedonii a nepochybně navštívil i Albánii a příslušné oblasti v Řecku, i když se o tom v textu nikde výslovně nezmiňuje. Orologické a hydrologické znalosti Epeiru jsou velmi důležité při dotváření závěrů, opírajících se často o velmi skoupé vyprávěcí prameny. Jak ukázaly výzkumy v oblasti přírodních věd, měnil se tu během dlouhých staletí směr některých řek a bystřin, což samo o sobě může někdy pomoci v kritice diskrepancí ve výpovědích těch písemných pramenů, které vznikly v časově od sebe velmi vzdáleném údobí. Chtěl bych dále zdůraznit vědomou autorovu tendenci nevidět problémy úzce teritoriálně. Na Balkáně jako snad nikde jinde v Evropě je nutno vždy řešit otázky a problémy v rozsáhlejších souvislostech, i když je to cesta spleťtější a svízelnější.

Srovnáme-li závěry Pajakowského se závěry jeho předchůdců (K. Jirečka, H. Kieperta, H. Krahe, A. Mayera, C. Patsche, W. Tomascheka, H. Treidlera aj.), projeví se hlavní rozdíly zejména v těchto bodech:

1. Illyrský kmen *Parthini* sídlil v pásmu kolem illyrského pobřeží se středem zhruba u města Epidamnos.

2. *Taulantii* obývali pobřežní pás mezi Epidamnem na severu a řekou Aaos na jihu. U různých starověkých autorů kryje se pod názvem *Taulantiů* řada dalších příbuzných a sousedních kmenů.

3. Kmen *Bryges*, jehož sídla kladl např. C. Patsch do jižní Illyrie, lokalizuje Pajakowski jižně od Via Egnatia — do pásma rovnoběžkového směru až k jezeru Ochridskému. Na západě sousedili s *Parthiny*, na východě s *Dassaraty*.

4. Strabónovi *Bylliones* — u jiných autorů nazývání např. *Bullidenses* (Caesar), *Bulliones* nebo *Bullinenses* (Cicero), *Bullini* (Livius), *Boulinoi* (Ps. Skylax) — žili na jih od *Taulantiů*, jmenovitě v těchto hlavních střediscích: Aulon (odtud vycházela jižní větev Via Egnatia), *Byllis*, *Amantia* a *Orikos*. Na toto území, mezi řekou Aaos na severu a pohořím Kerauským (dn. Čika) na jihu, umísťovala se dříve sídla *Amantů* (*Abantů*); Pajakowski je pokládá pouze za příslušníky kmenového svazu *Byllionů*. Jejich město *Amantia* bylo po vykopávkách identifikováno v prostoru dnešního albánského místa *Vajžë*.

5. Centrální část Epeiru — *Mollosia* — obklopená horami a protékaná jižním směrem řekou *Arachthos* do Ambrakijského zálivu, byla obývána početnými drobnými kmeny. *Dodona*, nejvýznamnější město a centrum Diova kultu, podléhala *Mollosům*, i když její význam přesahoval daleko rámec kraje.

6. Dějiny kmene *Atintanes* se odehrávaly východně od *Byllionů*: *Atintania* je tedy kraj illyrský, nikoli epeirský, hraničí na východě s *Orestidou*, na severovýchodě s krajem *Dassarétů*, sousedů *Brygů*.

7. *Dassaretae* sídlili v prostorách mezi jezerem Ochridským a jezerem *Prespa*.

Drobnější rozdíly v dlších závěrech nalézáme rovněž v pojednání o dalších kmenech (*Chaones*, *Theprotoi*, kmenech v Ambrákií, *Amfilochii*, *Aithikii* a v *Tymfáji*), leccos je pouze naznačeno a bude možno řešit až později, zvláště zintenzivněním archeologických výzkumů. Domnívám se, že někdy zaohází Pajakowski ve svých konstrukcích příliš daleko. Považoval bych např. za ukvapené jeho zamítnutí totožnosti antického města *Antipatria* s albánským městem *Berat* a vytvoření nové identifikační rovnice *Antipatria* = *Patras* na pobřeží Lychnidského (dnes Ochridského) jezera. Řadu nepřesností nalézáme nypř. v předpisu vlastních jmen, jazykových chyb v němčině apod. Za vážnější nedopatření považuji to, že v poznámkách nikde nenalézáme odkaz na některé z děl Konstantina Jirečka, ačkoliv se u mapy č. III uvádějí Jirečkovy práce jako hlavní prameny k jejímu vypracování. Rovněž je škoda, že se Pajakowski neseznámil s pojednáním Ladislava Vidmana (v částečné spolupráci s J. Votýpkou-Pechou) o Via Egnatia, srov. články: „Via Egnatia mezi Elbasanem a Ochridským jezerem“ (Listy filologické, 82, 1959, str. 187–196) a „Voyage épigraphique de Elbasan“ (tamže, 85, 1962, str. 57–62).

Jan Beneš

Bogdan Sultov, *Antičnické nachodki v Dolna Mizija*, Sofia 1970.

Drobná publikace B. Sultova je cenná především souborem patnácti barevných fotografií na volných kartónech štvrtkového formátu, reprezentujících výběr převážně bronzových plastik z nových vykopávek ve střední oblasti římské provincie *Moesia Inferior*, v podstatě dnešní